

Water: toegang tot het leven

‘Toegang tot schoon drinkwater is een onvervreemdbaar en fundamenteel mensenrecht verankerd in de waardigheid die ieder mens als schepsel van God in zich draagt. Mensen de toegang tot water ontzeggen, is hen de toegang tot het leven weigeren. Wie dat doet laadt een grote morele schuld op zich.’

PAUS FRANCISCUS, *LAUDATO SI'*, NR. 30

Tijdens de coronacrisis hoorden we het dagelijks: ‘Blijf thuis als je klachten hebt. Houd anderhalve meter afstand. Was regelmatig je handen.’ Was regelmatig je handen, dat klinkt zo vanzelfsprekend, maar dat is het zeker niet. Schoon water lijkt overal aanwezig, maar is een schaars product. 85 procent van het drinkbare water in de wereld wordt gebruikt voor voedsel en drank. De productie van een kilo varkensvlees kost 4.800 liter water, voor de productie van een kilo rundvlees is het drievoudige nodig, 15.500 liter. Voor een kopje koffie gebruiken we 140 liter water.

Op de agenda voor duurzame ontwikkeling van de Verenigde Naties is schoon water voor iedereen het zesde doel. De uitdagingen die met water te maken hebben zijn heel uiteenlopend. Soms is er te veel water, soms is er te weinig, of het is ernstig vervuild. We hoeven niet ver te gaan. Ook de grote rivieren in Nederland zijn vervuild en overstroomd met enige regelmaat. En ondanks zware regenval is onze ondergrond te droog.

De Verenigde Naties roepen gouvernementele en non-gouvernementele organisaties, waaronder religieuze organisaties, op hun verantwoordelijkheid te nemen. Dus vragen theologen en

religiewetenschappers zich af: Wat onderwijzen religies en religieuze leiders op het gebied van water? Hoe kunnen ze betrokken worden bij integraal en duurzaam waterbeheer? Wat gebeurt er op dit gebied al? Hoe wordt dit beoordeeld? En wat kan beter (Denton 2016)?

Speciale plaats

In de meeste religies neemt water een speciale plaats in. In het christendom is water verbonden met de doop. In het jodendom is handen wassen voor en na de maaltijd verplicht. Moslims geloven dat al het levende uit water geschapen is en ze gebruiken vijf keer per dag water voor de rituele wassing voorafgaand aan het gebed. In het boeddhisme wordt water gebruikt bij begravenissen. In het hindoeïsme is water doordrenkt met krachten van spirituele zuivering, en voor hindoes is ochtendreiniging met water een dagelijkse verplichting (De Châtel 2021).

- *Niet verwonderlijk dat religies en religieuze organisaties betrokken zijn bij water-en-milieuvraagstukken.*

Het is dan ook niet verwonderlijk dat religies en religieuze organisaties betrokken zijn bij milieuvraagstukken die met water te maken hebben. De Rooms-Katholieke Kerk en de Wereldraad van Kerken doen dit in programma's op het gebied van rechtvaardigheid, vrede en heilheid van de schepping. De Oosters-Orthodoxe Kerk heeft een 'groene' patriarch. Islamitische geleerden hebben de Islamitische Verklaring over Klimaatverandering uitgebracht. Hindoes en boeddhisten strijden tegen verspilling en vervuiling van water (McAnally 2018).

Dit wil niet zeggen dat religieuze leiders vooroplopen in de milieubeweging en dat religieuze instellingen zo milieubewust handelen. De heilige rivier Ganges is zwaar vervuild, onder andere door menselijke uitwerpselen, bloemen en voedseloffers en rottende kadavers. Moslims gebruiken ongeveer 25 liter water voor rituele wassingen per dag (5 liter per wassing), dat volgens een strikte interpretatie van de islamitische wet niet hergebruikt mag worden omdat het onrein is. Het water van de Jordaan is een bron van conflict tussen Joden en Arabieren. Indonesië heeft de meest vervuilde rivieren. In dat land woont de grootste moslimpopulatie van de wereld, en reinheid is de centrale gedachte in de islam. Landen met een overwegend boeddhistische bevolking doen het niet veel beter. In Thailand is het waterverbruik per hoofd van de bevolking het hoogste ter wereld, en het is ook nog eens zwaar vervuild, met name door de landbouw. Tijdens het jaarlijkse Waterfestival (Thais Nieuwjaar), zo populair bij toeristen, wordt zo'n 30 miljoen kubieke meter water gebruikt, terwijl in sommige delen van het land droogte heerst.

Kentering verkennen

Toch is er een groen bewustzijn en klimaatactivisme binnen religies aan het ontstaan. Een groot aantal van hen is verenigd in het Faith for Earth-initiatief van het United Nations Environment Program. Samen met het Parliament of the World's Religions gaf deze organisatie in 2020 het boek *Faith for the Earth, a Call for Action* uit.

Als land aan de zee met een watersnoodramp in 1953 heeft Nederland een grote technologische kennis ontwikkeld op het gebied van watermanagement. Die kennis wordt nu wereldwijd geëxporteerd. De band met geloof en levensbeschouwing is echter verdwenen. Het tij is wel aan het keren. Mensen worden zich steeds meer bewust van de verbondenheid van mens en natuur en van de 'heelheid van de schepping', om in religieuze termen te spreken (Drenthen 2011). Grote waterbouwbedrijven hebben het paradigma van 'vechten tegen water' verlaten en ingeruild voor 'werken met water'; ze maken 'ruimte voor de rivier' in plaats van het bouwen van hogere en zwaardere dijken (Van Ekel en Bouw 2020).

In dit nummer van *Handelingen* willen de auteurs die kentering verkennen: water als bron van leven, en verwoesting van leven; de mens als vriend en vijand van water. De auteurs staan stil bij de religieuze en theologische betekenis van water en hoe religieuze instellingen omgaan

- *Wat onderwijzen religies en religieuze leiders op het gebied van water? Hoe kunnen ze betrokken worden bij integraal en duurzaam waterbeheer?*

met waterbeheer. Ze gaan in op de ontwikkeling van groene theologie of ecotheologie (Van Montfoort 2019), en op bewustwording en gedragsverandering binnen groene kerken en moskeeën (Hense, Bernts, Kregting 2020). Ze reiken ook materiaal aan voor liturgie en catechese.

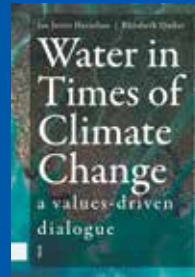
Literatuur

- Châtel, F. de (2021). Bathing in Divine Waters: Water and Purity in Judaism and Islam. In: *A History of Water*, Series 2, v. 1. London/New York: I.B. Tauris, pp. 273-297.
- Denton, P. (April 2016). The Faith we share and the World we want. *Perspectives* No. 21. United Nations Environment Program.
- Drenthen, M. (2011). Public Visions of the Human/Nature Relationship and their implications for Environmental Ethics. *Environmental Ethics* 33/1, 1-12.
- Ekelen, E. van, Bouw, M. (eds.) (2020). *Building with Nature. Creating, Implementing and upscaling Nature-based Solutions*, Rotterdam: Nai010 Publishers & Ecoshape.
- Hense, E., Bernts, T., Kregting, J. (2020). Kerken komen op voor kwetsbare natuur in Nederland. In: N. Pruijsma & P.-B. Smit (red.). *De schepping in het midden. Klimaatcrisis als theologische uitdaging*. NZR-Cahiers nr. 5. Driebergen: Nederlandse Zendingsraad.
- McAnally, E. (2018). *Loving Water across Religions: Contributions to an Integral Water Ethic*. Mayryknoll: Orbis Books.
- Montfoort, T. van (2019). *Groene theologie*. Middelburg: Skandalon.

Frans (prof.dr. F.J.S.) Wijsen is hoogleraar Praktische Religiewetenschap aan de Radboud Universiteit en directeur van de Nederlandse Onderzoeksschool voor Theologie en Religiewetenschap. E f.wijsen@ftr.ru.nl

TIPS BIJ HET THEMA

Boeken

Jan Jorrit Hasselaar, Elisabeth IJmker (red.), *Water in Times of Climate Change. A Values-driven Dialogue*. Amsterdam University Press, juni 2021 <https://www.aup.nl/nl/book/9789463722278/water-in-times-of-climate-change>

Marcus van Loopik, *Leven en laten leven. Ecologie en de Joodse traditie*, Amsterdam: Mastix Press, 2020
De Tenach gelezen vanuit de rabbijnse traditie waarschuwt tegen een

utilistische levenshouding en wil bewust maken van onze verantwoordelijkheid voor en afhankelijkheid van de schepping. Mensen hebben de opdracht om, in het spoor van de Schepper en Bevrijder, de wereld en de natuur tot heelheid en eenheid te brengen.

René ten Bos, *Water. Een geofilosofische geschiedenis*, Amsterdam: Boom uitgeverij, 2014
In dit boek onderzoekt de auteur hoe in de westerse denktraditie is omgegaan met water.

